

Színuszos áramfelvételű akkumulátortöltő berendezések

Molnár Károly

1. Bevezetés

A váltakozó feszültségű hálózatról működő félvezetős teljesítményelektronikai berendezések nagy teljesítménytényezőjű energiateljesítményének biztosítása a legfontosabb követelmények közé tartozik. Ilyen teljesítményelektronikai berendezések például a korszerű, félvezetős váltakozó feszültségű, ill. egyenfeszültségű szünetmentes áramellátó rendszerek akkumulátortöltői, a különféle technológiai egyenirányítók, ill. frekvenciaváltók, valamint a tápegységek stb.

A váltakozó feszültségű hálózatokra csatlakozó fogyasztók áramfelharmonikusaira érvényes előírásokat — 16 A fázisáram határig — [1–5], ill. e szabványok hatályát a professzionális berendezésekre is kiterjesztő, [6] tartalmazza. A vonatkozó előírások betartása azért fontos, mert a hálózatot nemszinuszos (jelentős felharmonikustartalmú) árammal terhelő fogyasztók nemcsak felesleges veszteségeket hoznak létre, hanem a hálózat impedanciáján keresztül a hálózati feszültség alakját is torzítják, amely a párhuzamosan üzemelő fogyasztók működését zavarhatja.

E cikkben ismertetésre kerülnek a teljesítménytényezővel, ill. a torzítási tényezővel kapcsolatos fogalmak [7], valamint a szabványok szerinti követelmények, kitérve egy — a teljesítménytényezőt növelő — konkrét kapcsolási elrendezésre, ill. a megvalósított berendezésre.

2. A teljesítménytényező és a torzítási tényező összefüggése

A teljesítménytényező: $\lambda = \frac{P}{S}$,

ahol a hatásos teljesítmény: $P = \frac{1}{T} \int_0^T u(t)i(t)dt$,

a látszólagos teljesítmény:

$$S = \sqrt{\frac{1}{T} \int_0^T u^2(t)dt \frac{1}{T} \int_0^T i^2(t)dt} = U_{eff} I_{eff}$$

A színuszos váltakozó feszültségű hálózatra csatlakozó hagyományos áramirányítók (nemlineáris fogyasztók) a hálózatról nem színuszos áramot vesznek fel.

A színuszos feszültség és nemszinuszos (felharmonikusokat tartalmazó) áram esetén — mivel hatásos teljesítményt csak a

hálózati feszültséggel azonos frekvenciájú áramharmonikus hoz létre — a teljesítménytényező a következőképpen írható le:

$$\lambda = \frac{I_1}{\sqrt{\sum_{n=1}^{\infty} I_n^2}} \cos \varphi_1,$$

ahol I_1 az alapharmonikus áram effektív értéke,
 I_n az n -edik számú felharmonikus áram effektív értéke,
 φ_1 az alapharmonikus áram fázisszöge.

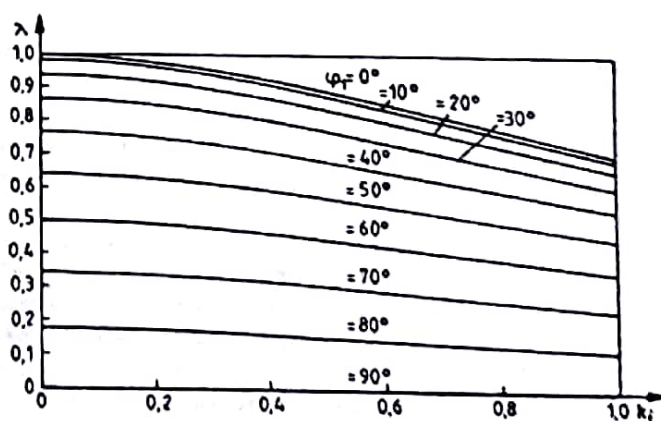
(Az $\frac{I_1}{\sqrt{\sum_{n=1}^{\infty} I_n^2}}$ kifejezést alapharmonikus-tartalomnak, vagy

alapharmonikus-tényezőnek hívják, [1, 3] 4. pont.)

Az áramra vonatkoztatott torzítási tényező¹: $k_i = \frac{\sqrt{\sum_{n=2}^{\infty} I_n^2}}{I_1}$

(ill. néhány szakirodalomban: $k_i = \sqrt{\frac{\sum_{n=2}^{\infty} I_n^2}{I_1^2}}$). A két tényező kis felharmonikustartalom esetén jó közelítéssel egyenlő.)

A teljesítménytényezőt a k_i -vel kifejezve: $\lambda = \frac{\cos \varphi_1}{\sqrt{1+k_i^2}}$

1. ábra. A λ teljesítménytényező a k_i torzítási tényező függvényében (paraméter: φ_1 , az alapharmonikus áram fázisszöge)

¹ A külföldi szakirodalomban a k_i tényezőt THD-nak (Total Harmonic Distortion) jelölik.

Molnár Károly okl. villamos mérnökműv., PowerQuattro Kft., a MEE tagja
A PowerQuattro Kft. által támogatott cikk
Szakmai lektor: Ipszts Imre

Az 1. ábra szemléletesen mutatja a teljesítménytényező változását az alapharmonikus fázisszöge (φ_1), ill. az áramtorzítási tényező (k_i) függvényében.

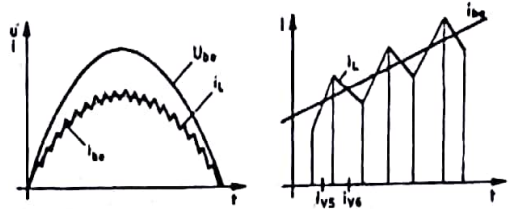
Az [2, 4], ill. az [6] I. táblázata tartalmazza az egyes (páros, ill. páratlan) áramfelharmonikusok legnagyobb megengedett effektív áramértékeit, ezeket az 1. táblázat mutatja².

1. táblázat.
A harmonikus áramok megengedett határértékei

A harmonikus rendszáma, n	A legnagyobb megengedett harmonikus áram, A
Páros harmonikusok	
3	2,3
5	1,14
7	0,77
9	0,40
11	0,33
13	0,21
$15 \leq n \leq 39$	$0,15 \times 15 I_n$
Páratlan harmonikusok	
2	1,08
4	0,43
6	0,3
$8 \leq n \leq 40$	$0,23 \times 8 I_n$

teljesítménytranszisztort), hogy a kimeneti feszültség állandósága mellett az L fojtótekercs árama az x_1 bemenetre csatlakozó feszültséghez hasonló legyen.

A kapcsolás jellemző jelalakjait mutatja a 3. ábra.

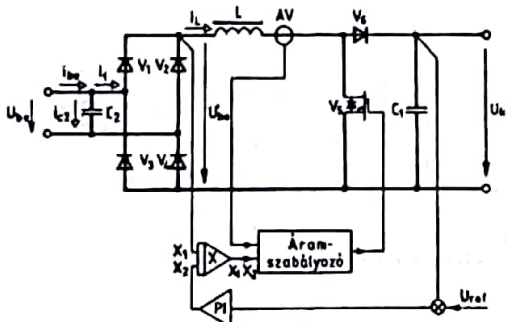

3. ábra. Az egyfázisú aktív teljesítménytényező-korrektor jelalakjai

3. Az aktív teljesítménytényező-korrektor

A váltakozó feszültségű hálózatra közvetlenül csatlakozó áramirányítók teljesítménytényező-korrektor nélkül a legtöbb esetben, ill. üzemmódban nem teljesítik a szabványok áramfelharmonikusokra vonatkozó előírásait, ezért a korszerű áramirányítókat a szabvány előírásait teljesítő teljesítménytényező-korrektorral kell ellátni [8, 9, 10].

A leggyakrabban alkalmazott egyfázisú teljesítménytényező-korrektor felépítését a 2. ábra mutatja.

2. ábra. Az egyfázisú aktív teljesítménytényező korrektor felépítése

A kapcsolás főáramköre egy zárüzemű feszültségnövelő (boost) konverter alapkioscsolás, míg vezérlő-szabályozó áramköre értéktartó feszültség szabályozásnak alárendelt áramkövető szabályozás.

Az áramkövető szabályozás vezetőjele az U_{be} hálózati feszültségből a V_1 - V_4 diódás híd kapcsolással egyenirányított kétütemű feszültség (U'_{be}), amely a szorzóáramkör x_1 bemenetére jut. Az x_2 bemenetre a kimeneti feszültség állandóságát biztosító értéktartó szabályozás kimenőjele kerül. A szorzóáramkör kimenőjele az áramszabályozó egységen keresztül úgy vezérli a V_5 kapcsolóelemet (jelen esetben a térvezérlésű

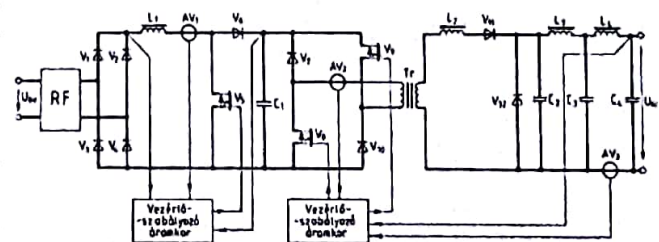
A 3. ábrán látható, hogy az L fojtótekercs árama (i_L) a V_5 kapcsolóelem be-, vagy kikapcsolt állapotától függően növekvő, ill. csökkenő áramszakaszokból áll, ill. az i_L áram növekvő áramszakaszait a V_5 térvezérlésű teljesítménytranszisztor, míg a csökkenő áramszakaszokat a V_6 dióda vezet. Az i_L áram átlagértéke szinuszos, fázishelyzete [a C_2 kondenzátor kis értékű (a gyakorlatban $2...3^\circ$ -os) fázistolásától eltekintve] megegyezik a bemeneti feszültség (U_{be}) fázishelyzetével.

A kapcsolás működéséhez elvileg nem, de a gyakorlatban szükséges a C_2 kondenzátor, amely a tápláló hálózat kis impedanciáját biztosítja. A C_2 kondenzátor — a bemenő áramban (i_{be}) létrehozott — fázistolását az x_1 jel fázishelyzetének megfelelő módosításával lehet kiküszöbölni.

4. A gyakorlati megvalósítások

A PowerQuattro Kft. 1993. évben fejlesztette ki az első, teljesítménytényező-korrektorral ellátott, HPQ 48/40³ típusú, kapcsolóüzemű, modul kialakítású, akkumulátortöltő berendezéseit. Célunk az volt, hogy a HPQ 48/40 típusú akkumulátortöltő fejlesztési eredményeire alapozva olyan akkumulátortöltő/tápegység gyártmánycsaládokat hozzuk létre, amelyek eleget tesznek az 1. táblázat alapján a felharmonikus áramok iránt támasztott követelményeknek.

A HPQ 48/40 típusú berendezések felépítését a 4. ábra mutatja.

4. ábra. A HPQ 48/40 típusú akkumulátortöltő felépítése

Az akkumulátortöltő berendezés két jól elkülöníthető részből áll. Az első rész a 3. ábrán bemutatott kapcsolási elrendezésű, követőszabályozású, 40 kHz maximális működési frekvenciájú aktív teljesítménytényező-korrektor, amelynek kimenetén [a C_1 kondenzátoron] 380 V stabilizált egyenfeszültség jelenik

² A táblázatban szereplő maximálisan megengedett áramfelharmonikusok, ill. a $I_{n11} = 16$ A áramértékhez tartozó áramalapharmonikus 19%-os k_i értéket határoznak meg.

³ Az első szám a névleges kimeneti feszültséget, míg a második szám a névleges kimenőáramot jelöli.

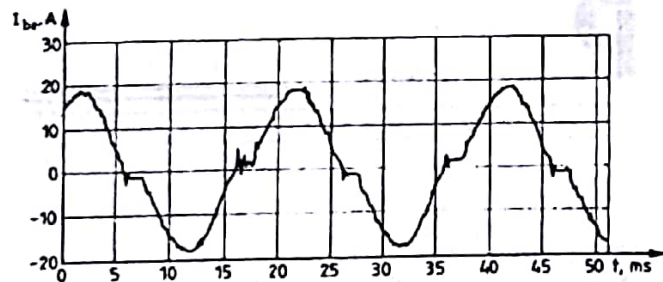

meg. A következő fokozat, amely a galvanikusan leválasztott 48 V névleges kimeneti egyenfeszültséget állítja elő, egy rezgőkörös, 100 kHz maximális működési frekvenciájú, kvázi rezonáns frekvenciamodulált átalakító [11, 12, 13, 14]. A kvázi-rezonáns frekvenciamodulált átalakító előnyös tulajdonsága, hogy a V_8 - V_9 kapcsolóelemeken a kapcsolási veszteség minimális, így a hatásfok névleges terhelésnél, a 100 kHz működési frekvencián is mintegy 94%-os. Miután az alkalmazott korszerű félvezető kapcsolóelemek, ill. kapcsolástechnika eredményeképpen névleges terhelés esetén a teljesítménytényező-korrektor is minimum 94%-os hatásfokú, az eredő berendezés hatásfoka nagyobb, mint 88%. Az aktív teljesítménytényező-korrektor alkalmazásával névleges terhelés esetén a teljesítménytényező 0,98-nál nagyobb.

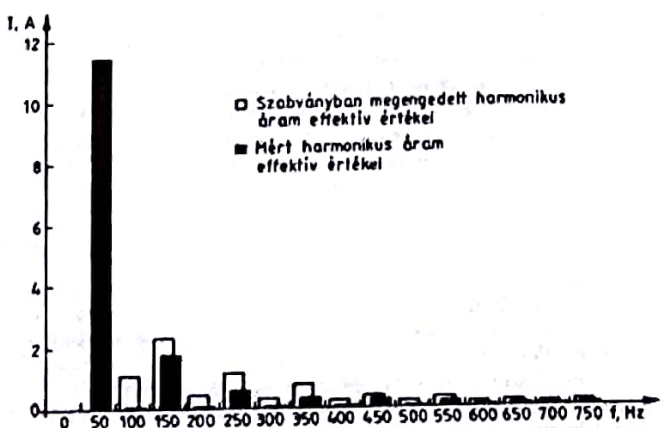
A berendezések MATÁV alkalmazástechnikai vizsgálatát a Magyar Távközlési Részvénytársaság PKI Távközlésfejlesztési Intézete végezte el.

Az 5. ábrán a PKI által a berendezés minősítésekor mért bemenőáram jelalakja, míg a 6. ábrán a bemenőáram mért áramharmonikusai, valamint az 1. táblázatban megadott felharmonikus határáramok vannak feltüntetve.

Mivel a berendezés szabályozóköre a bemeneti feszültséggel fázisban lévő (alapharmonikus) bemenőáramot állít elő — al-

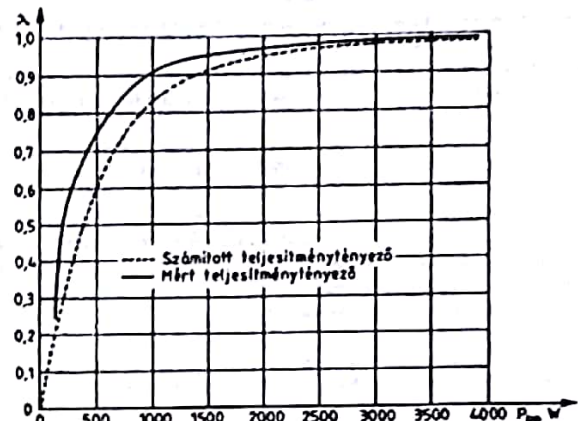
5. ábra. A hálózati áram hullámformája teljes terhelés esetében

6. ábra. A HPQ 48/40 típusú akkumulátortöltő berendezés hálózati felvett áram spektruma teljes terhelés esetében

kalkulálva az 1. táblázatban megengedett áramfelharmonikusokat — felrajzolható a $\cos\phi_1 = 1$ esetre a bemenőteljesítmény

függvényében a [2] betartásához szükséges teljesítménytényező (7. ábra szaggatott vonal).

7. ábra. A HPQ 48/40 típusú akkumulátortöltő berendezés mért, ill. a [2]-ben megengedett áram-felharmonikusokból számított teljesítménytényezője a P_{be} bemeneti teljesítmény függvényében

A 7. ábrába folyamatos vonallal berajzolva a berendezés bemeneti teljesítménye függvényében mért teljesítménytényezője látszik, hogy az — az előírások által megkövetelt teljesítményhatár határ alatt is — a megkövetelt görbe fölött van.

A PowerQuattro Kft. 1993 óta több — aktív teljesítménytényező-korrektorral ellátott — akkumulátortöltő, ill. tápegység-családot fejlesztett ki, ill. gyárt. Ezek a következők.

A HPQ24/15, HPQ 24/25, HPQ 24/50, típusú 24 V, ill. a HPQ 48/7,5, HPQ 48/15, valamint a HPQ 48/40, 48 V névleges kimeneti feszültségű 7,5, 15, 25, 40, ill. 50 A névleges kimenőáramú akkumulátortöltők/tápegységek elsősorban hűtőközlési fogyasztók tápáramellátására. Az SPQ 220/8, SPQ 220/15, SPQ 220/20 típusú, 220 V névleges kimeneti feszültségű 8, 15, ill. 20 A névleges kimenőáramú akkumulátortöltők elsősorban erőművi, áramszolgáltatói segédüzemi áramellátási célokra. Az SPQ 336/8, SPQ 336/15, valamint az SPQ típusú 336 V névleges kimeneti feszültségű 8, 15, ill. 20 A névleges kimenőáramú akkumulátortöltők a 336 V névleges közbensőkörű feszültségű komplett szünetmentes egyenfeszültségű és/vagy váltakozó feszültségű áramellátó rendszerek számára.

Az egyes egységeket a kimeneti teljesítmény növelésére, vagy a szükséges redundancia kialakítására párhuzamosan lehet kapcsolni úgy, hogy a terhelőáramot névleges kimeneti teljesítményük arányában osztják. Ez azt jelenti, hogy azonos felépítésű, ill. azonos kimeneti feszültségű, de eltérő névleges kimenőáramú berendezéseket is lehet párhuzamosan üzemeltetni. A kifejlesztett és gyártott akkumulátortöltő családok mindegyik tagja alkalmas — szeleppel zárt — akkumulátorok töltésére, ill. távfelügyeleti rendszerrel való kommunikációra.

A mérési eredményekre visszatérve megállapítható, hogy tervezési elgondolásaink helyességét a mért adatok bizonyítják, amelyekből látható, hogy viszonylag egyszerű felépítésű energiatálcák megvalósítható a szinuszos, kis áramtorzítási tényezőjű áramfelvétel.

További célunk, hogy — az általunk kifejlesztendő berendezéseknél — nagyobb egység teljesítmények esetén is megvalósítsuk a nagy teljesítménytényezőjű hálózati áramfelvételt.

Irodalom

- [1] MSZ EN 60555-1 Háztartási és hasonló jellegű villamos készülékek által keltett hálózati zavarok. Fogalom meghatározások.
- [2] MSZ EN 60555-2 Háztartási és hasonló jellegű villamos készülékek által keltett hálózati zavarok. Harmonikusok.
- [3] IEC STANDARD Publication 555-1 1982. „Disturbances in supply systems caused by household appliances and similar electrical equipment.” Part 1: Definitions
- [4] IEC STANDARD Publication 555-2 1982. „Disturbances in supply systems caused by household appliances and similar electrical equipment.” Part 2: Harmonics
- [5] IEC STANDARD Publication 555-2 „Disturbances in supply systems caused by household appliances and similar electrical equipment.” Part 2: Harmonics. Amendment 1988.
- [6] IEC 77A. „Low frequency phenomena” 1993-09-30.
- [7] Csáky—Gauszky—Martí: Teljesítményelektronika. Műszaki Könyvkiadó, 1976.
- [8] James J. Lo Cascio (MicroLinear Corp. San Jose California): „The Use of a New SMPS Array to Implement a Power Factor Controller IC”. 1989. High Frequency Power Conversion.
- [9] M. Herfurth: „Aktives Oberschwingungsfilter mit konstanter Betriebsfrequenz und 600 W Ausgangsleistung”. Siemens PD 22 9002. 1990.
- [10] Mark J. Kocher and Robert L. Steigerwald (General Electric Company): „An AC-to-DC Converter with High Quality Input Waveforms”. 1987.
- [11] Bill Andreyak (UNITRODE): „1 MHz. 150 W Resonant Converter” UNITRODE Linear Integrated Circuits Data and Applications Handbook, 1990.
- [12] James A. Martin, David W. Clemans, David M. Landis (Martin Marietta Denver Aerospace): „New Two-Switch Forward Resonant Topology”. 1986. High Frequency Power Conversion.
- [13] Steve Freeland (Rockwell International Corporation): „An Introduction to the Principles and Features of Resonant Power Conversion.” Recent Developments in Resonant Power Conversion, 1988.
- [14] Fred C. Lee (Virginia Power Electronics Center): „Zero-Voltage Switching Techniques in DC-DC Converter Circuits”. 1987. High Frequency Power Conversion.

**SZÜNTELEN BIZTONSÁG – AZ ÖN IGÉNYE SZERINT
ENERGIATAKARÉKOS,
SZINUSZOS KIMENETI FESZÜLTSGŰ
és
EGYENÁRAMÚ SZÜNEMENTES ÁRAMFORRÁSOK
MEEI ENGEDÉLLEL.**

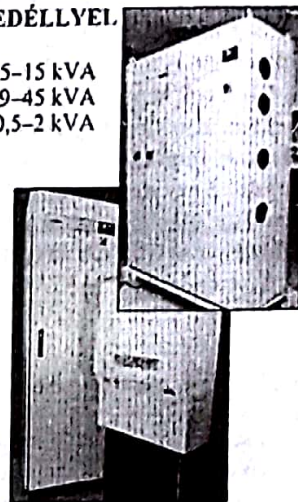
Egyfázisú készülékek 2,5–15 kVA
Háromfázisú készülékek 9–45 kVA
24 V DC készülékek 0,5–2 kVA

Abszolút szünetmentes
off line kivitelben

Mikroprocesszoros és egyéb
töltők zárt akkumulátorokhoz

YUASA zárt akkumulátorok
teljes típusválasztéka

**KERESSE
VEVŐSZOLGÁLATUNKAT!**

Tervezés + Gyártás + Megrendelés + Kivitelezés + Szerviz

**IPARI ELEKTRONIKAI
KFT.**
Műegyetem
Innovációs Park tagja

1119 Budapest, Andor u. 60.
Tel.: 208-4630-161 208-4635-ig
Fax: 208-4636

Helyesen, jól „műszakiul”

Folytatjuk az *Elektrotechnika* 1997/1. számában e címmel megjelent sorozatunkat az SI alkalmazásával kapcsolatban.

Az SI-rendszer alapegysége a *hosszúság*, mértékegysége a méter, jele: m, amelynek századrésze a centiméter (cm). Gyakran hallani még a televízióban, rádióban is, hogy 170 centi magasságú. Ez nem helyes! A mértékegységek többszöröseit, ill. tört részeit SI-előléttszavakkal (prefixumokkal) fejezzük ki, tehát a centi önmagában százat jelent. Ne legyünk kényelmesek, mondjuk tehát végig, hogy 170 centiméter magas emberről van szó.

Származtatott SI egység a *terület*, mértékegysége a négyzetméter, jele m², de *földterületek* megadására alkalmazható terület-mértékegység a hektár, jele: ha. 1 ha = 10⁴ m². Gyakran látni gépelt anyagokban, hirdetésekben a m² helyett m2 használatát. (Ez egyszerűen gépirói lustaság; megkiméli magát a félsoros emeléstől!) Még nagyobb hiba, amikor a hirdetésekben pl. 60 nm területű lakásról írnak. Ez azt jelenti, hogy olyan lakást ajánl az illető, amelynek hossza — mivel 1 nanométer = 10⁻⁹ m — 60 × 10⁻⁹ m, azaz 0,00006 mm, szélessége pedig nincs!

Nem használható a négyzetögl: □ öl, amely kb. 3,6 m²-nek felel meg, valamint a hold (magyar), amely 4316 m²-nek, és a katasztális hold, amely 5754 m²-nek felel meg.

Származtatott SI-egység a *sebesség*, mértékegységének jele m/s, de korlátozás nélkül megengedett sebesség-mértékegység a kilométer per óra, jele km/h használata is. Vajon miért van számos sebességkorlátozó KRESZ-táblán hosszegység, pl. 40 km feltüntetve? Már az általános iskola alsó osztályaiban megtanulják a gyerekek, hogy a sebesség a hosszúság és az idő hányadosa. Miért nem lehet ezt használni? Elfogadható, ha csak a mennyiséget írják ki, tehát pl. 40, de leghelyesebb a 40 km/h használata, amely sajnos elég ritka.

Még az Országos Meteorológiai Szolgálat szakértői is gyakran mondják a tv-ben és a rádióban, hogy 80 kilométeres erősségű szél volt valahol, esetleg a bonyolult 80 kilométeres óránkénti sebességű szél kifejezést használják, csak nagyritkán hallható a helyes és szabatos 80 kilométer per óra kifejezés!

A nyomás az SI származtatott egysége, mértékegysége a pascal, jele: Pa, ami a gyakorlat számára nagyon kis egység, ezért annak milliószorosát, a MPa (megapascal) egységet használják, ami közelítőleg 10 at (technikai atmoszféra) értékének felel meg. Megszűnt a torr, az at és a mmHg (higanyoszlop-milliméter) és ezeket — szerencsére — már tényleg nem használják. (Átszámítások: 1 torr = 1 mmHg = 133,3 Pa; 1 at = 98 066 Pa.) Folyadékok és gázok nyomásának meghatározására megengedett a bar használata is. (De nem: bár, amint ez sok helyen látható!) 1 bar = 10⁵ Pa = 0,1 MPa és értéke nagyjából megfelel az at = technikai atmoszféra értékének.

Az elektrotechnikában használt egységek terén hozta a legkisebb változást az SI.

Származtatott SI-egység a *mágneses fluxus*, SI mértékegysége a weber, jele: Wb. 1 Wb = 1 Vs, a maxwell egység átszámítása: 1 M = 10⁻⁸ Wb.

Szintén származtatott SI-egység a *mágneses indukció*, azaz a területegységre eső fluxus. SI mértékegysége a tesla, jele: T. 1 T = 1 Wb/m², a Gauss-féle egység átszámítása: 1 G = 10⁻⁴ T. Ha tehát azt halljuk, hogy egy transzformátor vasmagjában az indukció 1,6 T, akkor — aki a régi egységhez szokottan tudja csak érzékelni ennek nagyságát — szorozza be gyorsan fejben 10 000-rel, és így a 16 000 G már jobban felfogható számára. (Folytatjuk)

Luspay Ödön